

Бахши I

ИШТИРОКИ МУАССИСАХОИ
ТАҲСИЛОТӢ ДАР ОМӯзиши
САВОДНОКӢ

Бахши 1. Иштироки муассисаҳои таҳсилотӣ дар омӯзиши саводнокӣ.

1.1. Саводнокии иттилоотӣ дар муассисаи таълими

Муалими мухтарам! Тавре Шумо медонед, дар айни замон, ҳам омӯзгор ва ҳам хонанда бо ҷараёни бузурги иттилоотӣ сару кор доранд ва мо меҳоҳем ба Шумо кӯмак кунем, то (зиёдатист) ки дар ин ҷараёни иттилоот роҳгум назанед ва барои ин Шумо бояд малакаҳои кор бо иттилоотро дошта бошед, ки пояҳои он бояд ҳанӯз дар мактаби ибтидой гузошта шаванд. Инро бояд дарк кард, ки имрӯз малакаҳое, ки дар тӯли асрҳои зиёд асоси таҳсилоти ибтидиоиро ташкил мекарданд (хаттотӣ, ҳисоби шифоҳӣ ва ҳаттӣ, ҳониш) ҳоло ҳарчи камтар ягона усули муҳим ва кофӣ барои мактабҳои муосир шинохта мешаванд. Ниёз ба ташаккул додани малакаҳои ҷустуҷӯи иттилоот, таҳлилу коркарди он, нигоҳдорӣ, паҳн кардан ва ба одамони дигар дар шакли муҳтасар ва фаҳмо пешниҳод кардани ин маълумот ба таври назаррас меафзояд.

Рушди технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар муоширату тафаккур, тарзи ҳаёт ва рӯзгори мо, тасҳехоти худро ворид кардааст. Маълум аст, ки ҷаҳони воқеии фарзандони мо дигар ба ҷаҳони наслҳои гузашта монанд наҳоҳад буд; ояндаи кӯдакони имрӯза бештар аз қобилияти дарку таҳлил кардани маълумоти воридшаванда ва интиҳоби оқилона бастагӣ дорад.

Дар воқеиятҳои ҳаёти муосир, вақте ки равандҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва сиёсӣ хеле фаъоланд, ҳангоме ки ҷараёни иттилоот пайваста нав ва васеъ мешавад, инсон ба тавоноии ҳаракатҳои сарез дар ҳолатҳои гуногун (дар ҳаёти ҳаррӯза, дар ҷои кор, дар донишгоҳ ё мактаб), дақиқ ва мантиқӣ интиҳоб кардани усулҳои мувофиқӣ ба даст овардани иттилоот ва дар амал татбиқ кардани маълумоти коркардашуда, ниёз дорад, яъне бояд шаҳсияти дорои саводнокии иттилоотӣ бошад.

Дар рисолаҳои илмӣ олимони соҳаи маориф қайд мекунанд, ки имрӯз сатҳи оғоҳии кӯдакон хеле баланд аст. Васоити аҳбори омма ва пеш аз ҳама, телевизион омили муҳими дар зеҳни кӯдакон ташаккул ёфтани тасвири манзараи ҷаҳон мегардад. Воситаҳои технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ (шабакаи ҷаҳонии Интернет, компьютер, телефони мобилий) ба васеъ шудани ҷаҳонбинӣ, ба даст овардани дониши нав дар бораи табиат ва ҷомеа ва афзоиши маърифат мусоидат мекунанд. Аз ин рӯ, низоми маориф бояд дар марҳилаи аввали таълим аз имкониятҳои нави мавҷуда пурра истифода барад [23-26].

Ин давраи синни мактабӣ дар ташаккули саводнокии иттилоотӣ ҳамчун ҷузъи фарҳанги иттилоотии шаҳс хеле муҳим аст. Заро маҳз дар ҳамин марҳила, тавре ки ҳам муаллимон ва ҳам равоншиносон (психофизиологҳо) қайд мекунанд, рушди қобилиятҳои даркунӣ сурат мегирад, қобилияти фаҳмиш ва хулоса кардани чизи дидаву шунида рушд карда, эътиқодҳои ҷаҳонбинӣ шакл мегиранд.

Дар асарҳои илмии ба масъалаҳои таълим бахшидашуда омадааст, ки саводнокии иттилоотии мактаббачагон замина, марҳилаи аввалия шаклгирии салоҳияти иттилоотӣ буда, маҷмӯи дониш, зарфият ва малака, сифатҳои рафттории

хонанда аст, ки имконоти кори муассир бо иттилоотро барои ҳадафҳои таълимӣ фароҳам месозад [11-22].

Бо мақсади таъмин намудани муассисаҳои таълимӣ бо технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ (ТИК), бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №443 аз 29 сентябри соли 2017 «Барномаи давлатии ҷорӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар муассисаҳои таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи солҳои 2018-2022» қабул карда шуд [6]. Дар ин барнома омодааст, ки сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф ба истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар муассисаҳои таълимӣ ва муҷаҳҳазгардонии онҳо бо технологияни муосир ҷиҳати баланд бардоштани сифат ва сатҳи таълим дар асоси стандартҳои байнамилалӣ равона карда шудааст.

1.2. Мағҳуми саводнокии иттилоотии хонандай мактаб

Мағҳуми саводнокии иттилоотии хонанда ҳамчун маҷмӯи тавоной ва малакаҳое дарк карда мешавад, ки ба ў имкон медиҳад, ки иттилоотро пайдо қунад, онро аз назари интиқодӣ баҳо диҳад, иттилооти заруриро интихоб қунад, аз он истифода барад, иттилооти нав эҷод қунад ва мубодилаи иттилоот қунад [3, с.37-38].

Насли нави мактаббачагон ба иттилооти равшани аёнӣ ва ҳавасмандгардонии шифоҳӣ ниёзи қалон доранд. Дар муассисаи таълимии муосир ба омӯзгор лозим аст, ки усулҳои муосир ва технологияҳои нави таълимиро аз ҳуд қунад, зеро маҳз ў ҳамоҳангози ҷараёни иттилоот аст ва ў бояд бо хонанда забони муштараки муошират дошта бошад.

Омӯзгор инро аз кучо омӯхта метавонад? Аз ин рӯ, мо тасмим гирифтем ба Шумо қўмак расонем ва қўшиш қунем, ки ба саволҳоятон равшани андозем.

Имрӯз ба нақшай барои бисёриҳо маъмули таълимии “муаллим – хонанда – китоби дарсӣ”, як ҷузъи нав - компьютер ва дар сатҳи мактабӣ – омӯзиши компьютерӣ ворид карда мешавад. Истифодаи технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар муассисаҳои таълимӣ яке аз қисматҳои асосии иттилоотиқунонии соҳаи маориф мебошад.

Муаллим, омӯзгори муосир бояд барои истифодаи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар низоми таълимӣ омода бошад. Истифодаи воситаҳои нави техникий имкон медиҳад, ки дарсро зинда карда, дар хонандагон шавқро ба шакли нави пешниҳоди маводи нави таълимӣ ва дарки он бедор қунад¹.

1.3. Ташаккули саводнокии иттилоотии хонандагон

Масъалаи ташаккул додани малакаҳои иттилоотӣ-таҳлилий, баланд бардоштани сатҳи саводнокии иттилоотии хонандагон ҳамчун асоси раванди мустақили таълим яке аз мушкилоти мубрами соҳаи маориф ба ҳисоб меравад [14].

Барои ташаккули малакаҳои иттилоотӣ-таҳлилий зарур аст, ки дар раванди

таълим хонандагон доимо дар ҳолате қарор гиранд, ки зарурати кор бо иттилоотро дошта бошанд; маълумоти заруриро пайдо кунанд, онро дарк намоянд, таҳлил кунанд, тафийир диҳанд, ҳифз кунанд ва дар шакли оқилона пешниҳод созанд. Муҳим он аст, ки кор на танҳо бо матни бадей, балки бо маводи таълимӣ низ иҷро карда шавад, аз ин рӯ, ҳамаи нақшаҳо, ҷадвалу диаграммаҳо, тасвирҳо, бояд айёни ва дорои муҳтавои иттилоотӣ бошанд.

Муаррифӣ (презентатсия)-и бисёррасонай - яке аз шаклҳои муваффақи пешниҳоди маводи таълимӣ мебошад. Калимаи презентатсия аз калимаи лотинии *praesentatio* шакл гирифта, дар забони муосири русӣ пешниҳоди чизро ифода мекунад.

Барои омода кардани мавод ҷиҳати (барои) муаррифӣ дар дарс, Шумо метавонед презентатсияи худро созед ё намунаҳои тайёри дар сомонаҳои сершумор ҷойгиршударо истифода баред. Дар ин замина, суханони муаллими рус, нависанда, асосгузори педагогикаи илмии Русия К.Д. Ушинский ба ёд меояд: «Агар Шумо ба синфе ворид шавед, ки аз он калимае гирифтан душвор аст, ба нишон додани расмҳо шурӯъ кунед ва ҳамон лаҳза синф ба гап медарояд ва аз ҳама муҳимаш, он ки озодона ҳарф мезанад...».

Дар зимни ишора намудан ба қобилияти мактаббачагон дар истифодаи воситаҳои муосири технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ, мо ҳеч гоҳ аҳамияти малакаҳоеро, ки бо истифодаи васоити анъанавӣ ва барои мо ошно: китобҳо, энсиклопедияҳо ва луғатҳо, мушоҳида ва муоширати байни одамон алоқаманданд, кам намекунем.

Ду намуди фаъолияти муаллим, синфӣ ва беруназсинфӣ, ҳамдигарро мукаммал ва ғанӣ гардонида, ба ташаккули асосҳои салоҳияти иттилоотӣ мусоидат мекунанд.

Яке аз чунин шаклҳои шинохти олами атроф **экскурсия** мебошад (лот. *Excursio* - сайргашт, сайр). Экскурсия муҳокима, мубодилаи таассуротро дар бораи ҷизҳои дида ва шунида, навиштани эссе, кашидан расмро пешбинӣ мекунад.

Викторинаҳо (ин вожа соли 1928 дар мачаллаи Оғонёк пайдо шудааст) ба бозиҳои эрудитсия ишора мекунанд (аз калимаи лотинии *eruditio* - маърифат, омӯзиш, аз калимаи *erudire* - таълим додан). Дар ин ҳолат, хонандагон бояд миқдори зиёди иттилоотро дар мавзӯи бозӣ омӯзанд.

Хеле ҷолибу шавқовар мебуд, агар Шумо, омӯзгори муҳтарам, ба шогирдонатон пешниҳод кунед, ки як алманаҳ (маҷмӯаи дастаҷамъӣ) ё луғати худашонро дар мавзӯи аз тарафи Шумо муқарраргардида созанд, ки кори ҷиддӣ ва пурзаҳматро талаб мекунад (чамъоварии иттилоот, тарроҳии он ва ғ.). *Лоиҳаҳои иттилоотӣ* ҳамин тавр кор мекунанд.

Лоиҳаҳои тадқиқотӣ чамъоварӣ ва таҳлили маълумотро дар мавзӯи таҳқиқот дар назар мегиранд.

Тавре аён аст, интиҳоби ҳам восита ва ҳам шаклҳое, ки ба рушди маҳорат ва малакаҳои саводнокии иттилоотӣ мусоидат мекунанд, хеле васеъ аст ва ҳар як омӯзгор метавонад қобилияти эҷодии худро ошкор кунад.

Аз мисолҳои оварда, истифода бурда, гузаронидани чунин дарсро санҷед.

Барои муайян кардани сифати сатҳи салоҳияти иттилоотии ҳатмкунандагони мактабҳои таҳсилоти умумӣ дар асоси маълумоти нашрияҳои илмӣ, нишондиҳандаҳо ва меъёрҳои ташхисии дорои чунин хосиятҳо истифода мешаванд. Мо баъзе аз онҳоро ба таваҷҷӯҳи Шумо пешкаш мекунем.

1. Кор бо манбаъҳои иттилоот. Ин нишондиҳанда бо меъёрҳои зерин тавсиф мешавад:

- маълумот дар бораи манбаъҳои иттилоот;
- қобилияти истифодай манбаъҳои гуногуни иттилоот;
- қобилияти истифодай технологияҳои компютерӣ;
- қобилияти дарёфти манбаъи дурустӣ иттилоот на танҳо дар вазифаҳои таълимиӣ, балки дар ҳолатҳои воқеии ҳаёт.

2. Коркард ва пешниҳоди натиҷаҳо. Меъёрҳояш инҳоянӣ:

- қобилияти таҳлили иттилоот, нишон додани унсурҳои беэътиимод ва шубҳанок;
- қобилияти дарёфти маълумоти алтернативӣ ва иловагӣ;
- қобилияти ҷамъбаст, муқоиса кардан ва муқобил гузоштани маълумот, тағсири маълумоти бадастомада, оид ба мавзӯи баррасишуда ҳулоса бароварда, сабабҳои онро нишон додан;
- қобилияти тасвир ва пешниҳод кардани натиҷаҳои кори худ.

3. Истифодай технологияҳои компютерӣ инҳоро дар назар дорад:

- хондани санадҳои матнӣ дар компютер, кор бо матн дар компютер, кор бо матн дар форматҳои гуногун;
- чоп ва қолаббандии матн дар компютер;
- бо воситаҳои Интернет кор кардан.

Тавре аз гуфтаҳои боло бармеояд, яке аз вазифаҳои таъхирназир дар соҳаи маориф - ин ташаккули саводнокии иттилоотӣ аст. Иҷтимоигардонии бомуваффақияти хонандагон дар оянда, қобилияти самтёбии дуруст дар ҷараёни бузурги иттилооти гуногун, дақиқ интиҳоб ва тасниф кардани иттилоот, тавононии кор бо технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ - яке аз вазифаҳои муҳимтарин ва таъхирназизи муассисаи таълими мусоид мебошад.

Зимни таҳлили маълумоти мақолаҳои илмӣ доир ба иҷтимоигардонии ҳатмкунандагони муассисаҳои таълимиӣ, маълум мегардад, ки имрӯзҳо натиҷаҳои таҳсилоти мактабӣ ба талаботи бозори мусоиди меҳнат дуруст намеояд. Аз ин рӯ, ниёзи фаврӣ ба як натиҷаи нави омӯзишиӣ ба вучуд омадааст, натиҷае, ки ба ҳалли масъалаҳои ҳаётӣ дар ҳоли ҳозир, инҷо ва акнун равона карда шудааст.

Навъи ҷадиди натиҷаи омӯзишиӣ *салоҳиятҳо* (*шоистагиҳо*) ном гирифт (аз лотинӣ «compete» - мувофиқат мекунам, мувофиқ меоям, «competens» - мувофиқ, қобилиятнок). Ин истилоҳ дар муҳити омӯзгорӣ зуд-зуд садо медиҳад, истифода аз он бештар бадехӣ (интуитивӣ) аст, зоро маънои он ниҳоят пурра муайян карда нашудааст.

Ин ҷо меҳоҳем таваҷҷуҳи Шуморо ба фарқият дар истилоҳҳо ҷалб кунем.

Саводи иттилоотии инсон – ин *маҷмӯи маҳорату* малакаҳоест, ки ба Шумо имкон медиҳад, ки маълумотро *пайдо* кунед, онро аз назари *интиқодӣ арзёбӣ* намоед, маълумоти *заруриро интихоб* кунед, *истифода* баред, иттилооти *нав Ҷод кунед* ва *иттилооти боэътиимодро мубодила кунед*.

Саводнокии иттилоотӣ - яке аз ҷузҳои муҳими *қобилияти омӯхтан аст*.

Саводнокии иттилоотӣ - асос, сатҳи ибтидоии *салоҳияти* иттилоотӣ буда, маҷмӯи дониш, маҳорат, малака ва сифатҳои рафтории хонандаро дар бар мегирад, ки имконияти самаранок дарёфт, арзёбӣ ва бо мақсади таълимӣ истифода бурдани иттилоотро фароҳам месозад.

Салоҳиятнокӣ - ин сифати мураккаби такомули (интегративии) як шахс мебошад, ки омодагии ўро барои иҷрои яклухти фаъолият дар назар дорад.

Салоҳияти иттилоотӣ - омодагӣ ба мустақилона гирд овардан ва истифода бурдани донишҳо аз соҳаи иттилооти таълимӣ аст, ки барои худшиносӣ ва худифодакуни шахс заруранд.

Фарқи байни **Саводнокӣ** ва **Салоҳият** дар чист?

Салоҳият ҳамеша ба гирифтани *натиҷаи мушаҳҳас* – маҳсуле нигаронида шудааст, ки барои инсон ва ҷомеа заруранд.

Саводнокӣ – ин қобилияти *истифода аз абзорҳои навъҳои* универсалии фаъолияти инсон, сарфи назар аз соҳаи татбиқи онҳо мебошад (Хуторской А. В., доктори илмҳои педагогӣ, узви вобастаи Академияи илмҳои Русия, директори Институти тарбияи инсон).

А. В. Хуторской мағҳумҳои «салоҳиятнокӣ» ва «салоҳиятро» чунин тақсим мекунад: «**Салоҳият** аз калимаи лотинии *“competentia”* гирифта шуда, маънояш доираи масъалаҳое мебошад, ки инсон онҳоро хуб медонад ва доир ба онҳо дониш ва таҷриба дорад. Одами дар соҳаи муайян салоҳиятдор соҳиби дониш ва қобилиятҳои мувоғиқ мебошад, ки ба ў имкон медиҳанд, ки дар атрофи ин соҳа асоснок баҳс кунад ва дар ин самт фаъолияти самаранок барад. Барои ҷудо кардани мағҳуми умумӣ (кулл) ва инфириодӣ, мо мағҳумҳои синонимии бисёристифодашаванди «салоҳият» - ро ҷудо мекунем. **Салоҳият** маҷмӯи сифатҳои ба ҳам алоқаманди шахс (дониш, маҳорат, малака, усулҳои фаъолият)-ро дар бар мегирад, ки нисбат ба доираи муайянни ашё ва равандҳо муқаррар карда шудаанд ва барои фаъолияти босифату самаранок нисбат ба онҳо заруранд.

Ҳамин тарик, **Салоҳият** ин мавҷудияти дониш, таҷриба ва малакаҳое, ки барои фаъолияти муассир дар як мавзӯи додашуда заруранд [14; 22].

Салоҳиятро ҳамчун омодагӣ барои иҷрои кор баррасӣ намуда, ба сифати ҷузъҳои асосии он метавон ҷузъҳои таркибии онро ҷудо кунем: ҳаракати суръатнокии дониш, тафаккури интиқодӣ, ҷандирии равиш (нигаред ба диаграмма).

Ба андешаи масъулони фанни педагогика, салоҳияти иттилоотиро метавон ҳамчун омодагии мустақилона ба даст овардан ва истифода бурдани дониш аз соҳаи иттилоотии таълимӣ муайян намуд, ки барои худмуайянкунӣ ва худшиносии шахс зарур аст. Он ба ташаккули мавқеи ботинии шахс ҳамчун муносибати устувор ба худ, ба одамон ва ба ҷаҳон мусоидат меқунад.

Сатҳи салоҳият - ин сифати хоси **натиҷаҳои амалияи таълимӣ** мебошад. Истифодаи васеи муносибати босалоҳият дар соҳаи таълим ба хонандагонон қӯмак меқунад, ки ба ҷаҳони атроф беҳтар мутобиқ шаванд. Нишондиҳандаҳои зеринро ба ин усул нисбат додан мумкин аст:

- рушди малакаҳои коммуникатсионӣ;
- тавоноии истифодаи технологияҳои муосири иттилоотӣ - коммуникатсионӣ, алахусус, шабакаи ҷаҳонии Интернет;
- рушди таҳаммулпазирӣ;
- рушди қобилияти ҳалли ҳолатҳои муноқишишавӣ, мушкилоти иҷтимоӣ;
- рушди қобилияти интихоб ва **масъулият** барои он.

Дар баробари ин, бояд дарк кард, ки дониш, маҳорат ва малака ба мағҳуми салоҳият муқобил гузошта нашудаанд. **Мағҳуми салоҳият фароҳтар** аз ин мағҳумҳост **ва онҳоро дар бар мегирад**.

Салоҳиятҳои бунёдӣ бо категорияҳои зерин тавсиф карда мешаванд:

- масъалаҳои мураккабро ҳал меқунанд;
- бисёрфункционалӣ (имкони ҳал намудани вазифаҳои гуногунро аз ҳамон як соҳа медиҳанд);

- дар соҳаҳои гуногуни фаъолияти инсон татбиқ карда мешаванд;
- омодагии мураккаби ақлонӣ ва созмондиҳиро талаб мекунад (сифатҳои зеҳнӣ, равонӣ ва отифии шахсият дар назар дошта шудааст);
- мураккабанд ва татбиқи он маҷмӯи малакаҳоро талаб мекунанд (ҳамкорӣ, фаҳмиш, далеловарӣ, банақшагирӣ ва ф.);
- дар сатҳҳои гуногуни мураккабии фаъолият амалӣ карда мешаванд.

Салоҳиятҳо ҳам дар рафти омӯзиш дар муассисаи таълимиӣ ва ҳам дар зери таъсири бузурги оила, дӯстон, кор, фарҳанг ва ғайра ташаккул мейбанд. Пас дастоварди асосии фаъолияти муассисаи таълимиӣ бояд маҷмӯи салоҳиятҳои калидӣ дар соҳаҳои зеҳнӣ, коммуникатсионӣ-иттилоотӣ ва ғайра бошад [22].

Технологияҳои муосири иттилоотӣ-коммуникатсионӣ комилан шакл ва муҳтавои тасаввурот дар бораи пешкаш ва аз худ кардани донишро тағиیر додаанд. Зарурати дуруст татбиқ намудани дастовардҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ ба барномаи таълимиӣ-тарбиявӣ бо истифодаи ҳадди аксари зарфияти таълимии он ва худомӯзии муваффақ ба миён омадааст.

Интизор меравад, ки дар натиҷаи аз худ кардани малакаҳои кор бо иттилоот ҳатмқунандагони муассисаҳои таълимиӣ бояд ин корҳоро анҷом дода тавонанд:

- арзёбӣ намудани ниёз ба иттилооти иловагӣ;
- муайян намудани манбаъҳои эҳтимолии иттилоот ва роҳҳои ҷустуҷӯи он;
- ҷустуҷӯ намудани иттилоот дар китобу энсиклопедияҳо, китобхонаҳо, шабакаи Интернет, ба даст овардани иттилоот ҳангоми муошират, дар натиҷаи мушоҳиди ин ё он ҳодиса, далелу зухурот;
- таҳлил намудани маълумоти бадастоварда, муайян кардани ҷузъу томи он, бо истифода аз тағиирпазирии ҳаҷми иттилоот ва пешниҳоди аёнии он (чадвалҳо, нақшҳо, графика, расму мусаввараҳо);
- мувоғики мавзӯъ муайян намудани ҳабар, ба тартиби алифбойӣ ва рақамӣ даровардани онҳо, бо роҳи муқоиса, хулоса ва ба тартибдарории иттилооти мавҷуда, васеъ кардани сатҳи дониши худ ва нав кардани таассурот дар бораи алоқаҳои сабабу натиҷа;
- соҳтани маводи иттилоотии ҳудӣ (ҳабар, иншои қӯтоҳ, корҳои графикӣ);
- истифодаи иттилоот барои хулосабарорӣ;
- истифодаи иттилоот барои қабули қарорҳо;
- ҳангоми кор бо иттилоот истифода бурдани технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ.

Маҳоратҳои ба саводнокии иттилоотӣ алоқадоштаро мешавад ҳангоми дарс, машғулиятаҳои иловагӣ, маҳфилҳо ва ҳангоми иҷрои баъзе намудҳои супоришҳо азхуд кард.

«Хусусияти муҳтавои таҳсилоти ибтидоии муосир на танҳо ҷавоб ба саволи талаба бояд чиро донад (аз худ кунад, нақл карда тавонад) мебошад, балки ташаккулёбии амалҳои универсалии омӯзишиӣ дар соҳаҳои шахсӣ, муоширатӣ (коммуникативӣ), омӯзишиӣ ва интизомиро дар бар мегирад, ки маҳорати созмон додани фаъолияти омӯзишии мустақилро таъмин менамояд» [1, с.120].

Хонандагононро тавре бояд омода кард, ки онҳо донишҳои худро дар ҳолатҳои воқеии истехсолӣ ва ҳаётӣ татбиқ карда тавонанд, қобилияти дарк ва коркарди миқдори зиёди иттилоотро дошта бошанд, воситаҳо, усулҳо ва технологияҳои муосири кор бо ин маълумотро дар ҳама гуна мавзӯъҳо азхуд кунанд.

Моделҳои ҳолатҳои ҳаётиро дар муҳити маҳсуси таълимӣ бо истифодаи технологияҳои муосири мултимедиявӣ (PowerPoint, FrontPage, ZD Max Studio ва ғайра) соҳтан мумкин аст.

Усули лоиҳа, усули кейсӣ, усули портфолио, намудҳои туногуни мусобиқаҳои зеҳнӣ - ин ҳама роҳҳои ташаккули салоҳияти иттилоотӣ дар мактаббачагон мебошанд.

Ҳар як муаллим дар кори таълимӣ - тарбиявии худ метавонад усулҳои туногунро бомувафқият истифода барад. **Усули лоиҳа** – ин усули таҳқиқотест, ки кори мустақилонаи хонандагон бо иттилоотро дар бар мегирад. Ин лоиҳаҳо аксар вақт байнисоҳавӣ буда, ҷалби дониши фанҳои муҳталифро талаб мекунанд. Хонандагон ҳалли масъалаҳои воқеии ҳаётро муҳокима мекунанд, онҳо ҳамеша ба ҷустуҷӯ ва таҳлили иттилоот, баёни муҳтасари фикрҳои худ ва истифода бурдани компьютер ҳамчун воситай зарурӣ дар кори худ ҳавасманд ҳоҳанд буд.

Хусусияти фарқкунандай **усулҳои супориш** – ин дар асоси далелҳо аз ҳаёти воқеӣ соҳтани ҳолатҳои мушкил мебошад. **Парвандаҳо** метавонанд малака ва ҳунарҳои таълимиро инкишоф диханд, маводи назариявиро мустаҳкам кунанд, малакаҳои амалиро ташаккул диханд ва инчунин хуносавӣ бошанд. Парвандаҳо маводи таълимие мебошанд, ки дар он мушкилоти амалий таҳия шудааст, ки дар худ ҷустуҷӯи ҳалли дастаҷамъӣ ё инфиродии онҳоро дар назар дорад. Истифодаи ин усул омӯзишро пуршиддат карда, омӯзишро ба амалия наздик мекунад ва кӯдаконро таҳти шиори: “Як қас барои ҳама ва ҳама барои як нафар!” муттаҳид мекунад ва бо ин роҳ ба донишомӯзон дар як гурӯҳ кор карданро меомӯзонад ва дар онҳо рӯҳияи дӯстӣ ва кӯмаки ҳамдигариро тақвият медиҳад.

Ба диққати хонанда намунаи истифодаи усули кейсии дарсро дар мавзӯи Модели иттилоотии ашё, ки аз ҷониби муаллимаи муассисаи таҳсилоти мунитсиалии Мактаби таҳсилоти миёнаи умумии №51-и шаҳри Оренбург Бикова Г.А омода шудааст, пешниҳод мешавад, ки онро ҳамчун асос интиҳоб кардан мумкин мебошад. Муаллим ба хонандагон пешниҳод мекунад, ки муваққатан нақши намояндаи як ширкати истехсоли фармоиши компьютерҳоро иҷро кунанд ва дар назди онҳо чунин вазифа мегузорад. Ширкати Шумо фармоиши гирифт. Фармоишгарон ҳоҳиш мекунад, ки барояшон компьютерҳоро ҷамъу ҷӯр кунанд, вале дар ҳудуди на бештар аз маблағҳои ҷудокардаи онҳо. Вазифаи Шумо аз он иборат аст, ки ба фармоишгарон дар муайян кардани шаклу соҳти компьютер, интиҳоби протсессор, платай аслӣ (motherboard), ҳаҷми диски саҳт, RAM, корти видео, намуд ва андозаи монитор, навъи CD - дисқ, навъи муш ва клавиатураи компьютер, навъи принтер, сканер, садобаландқунакҳо, камераи рақамӣ ва ғайра кӯмак кунед.

Шартҳои иҷрои фармоиши чунинанд: муштарӣ набояд ҷизи нолозимро ҳаридорӣ кунад, агар ҳуди муштарӣ ҷизеро интиҳоб кард, ки ба вай даркор намешавад, пас

корманди ширкат бояд далелҳои эътимодбахш оварда, муштариро бовар кунонад, ки ин чиз нолозим аст; аз тарафи дигар, агар корманди ширкат боварӣ дошта бошад, ки ин ё он ашё ба муштарӣ лозим аст, пас бояд ба фармоишгар ба таври мақбул фаҳмонад, ки ин чиз дақиқан барои ӯ лозим мешавад.

Хонандагон ба гурӯҳҳои 2-3 нафарӣ тақсим карда мешаванд, ҳар гурӯҳ супориши худро мегирад, ки дар он рӯйхати ҷузъҳои компьютер ва нархи онҳо, маълумоти зарурии заминавӣ дар бораи асбобҳои ҷудогона ва мутобиқати онҳо ба ҳамдигар ва тавсифи таъйиноти компьютере мавҷуд аст, ки муштарӣ меҳоҳад ба даст орад (масалан, компьютери хонагӣ, ки барои кор бо ҳуҷҷатҳо, аксҳо, сабти фонограмма ва дастрасӣ ба Интернет пешбинӣ шудааст). Гурӯҳҳо бояд тавре ташкил карда шаванд, ки рӯйи як варианти (фармоиш) конфигуратсияи компьютерӣ ду гурӯҳ кор кунанд.

Марҳилаи 1. Хонандагон кори худро аз шиносоӣ бо маълумотномаҳо оғоз мекунанд. Дар давоми 5-7 дақиқа, бачаҳо мундариҷаи супоришро таҳлил мекунанд. Дар натиҷа, ҳар як хонанда бояд дар бораи соҳтори компьютери шаҳсӣ ва ҳусусиятҳои асосии техникии он тавассуроти комил дошта бошад. Шиносоӣ бо мавод бо муҳокима хотима меёбад. Муаллим сатҳи фаҳмиши вазъро баҳо медиҳад, мубоҳисаро ҷамъбаст мекунад ва хонандагон ба интиҳоби конфигуратсияи компьютер шурӯъ мекунанд.

Марҳилаи 2. Гурӯҳҳо ба кормандони ширкат ва муштариён тақсим карда мешаванд. Кормандони ширкат модели компьютерии худро ба маблағи дилҳоҳ пешниҳод намуда, интиҳоби худро мефаҳмонанд ва фармоишгарро мӯътақид месозанд, ки маҳз бо чунин конфигуратсияи компьютер ҳаранд.

Фармоишгар талаботи худро муқаррар мекунад. Дар охири муаррифии конфигуратсияи компьютер, муштарӣ эълон мекунад, ки оё аз кори ин ширкат қаноатманӣ аст ё не. Хонандагоне, ки рӯи дигар фармоишҳо кор мекунанд, инчунин метавонанд дар бораи модели компьютери мавриди назар фикру мулоҳизаҳои худро пешниҳод кунанд.

Марҳилаи 3. Муаллим ба ҳамаи иштирокчиёни лоиҳа дар маҷмӯъ ва дар алоҳидагӣ баҳо медиҳад; тамоми рафти дарсро таҳлил менамояд, бештар ба қарорҳои мусбат таваҷҷӯҳ карда, мефаҳмонад, ки дар кучо ба иштибоҳу ҳатоҳо роҳ дода шудааст; рафтори умумии иштирокчиёро баҳо медиҳад: интизом, рағбат, қӯмак ба ҳамдигар, тафаккури ғайристандарӣ.

Ҳамин тарик, усули супориши ҳадафҳои умумии омӯзиширо риоя мекунад: нигоҳ доштани малакаҳо дар сатҳи зарурӣ, инкишофи шаҳсияти хонандагон, малакаҳои таҳлилий, қобилияти кор дар алоҳидагӣ ва дар гурӯҳ, қобилияти гӯш кардан ва фаҳмидани нуқтаи назари алтернативӣ, қобилияти қабули қарори умумӣ бо назардошти усулҳо ва имкониятҳои дигар, пешакӣ муайян намудани амалҳои худ ва дар назар доштани оқибатҳои онҳо, барои интиҳоби худ маъсүл будан.

Кор бо Интернет қобилияти ёфтани, фаҳмидан ва истифодаи самара баҳши иттилоотро инкишофт медиҳад, ба хонандагон қӯмак мекунад, ки дар ҷараёни васеи иттилооти доимо навшаванда худро бо эътимод ҳис кунанд.

Усули портфолио ҳамчунин роҳи ташаккул ва арзёбии сифати салоҳият мебошад.

Ҳафтаҳои мавзӯй як шакли дигари кор бо хонандагон оид ба ташаккули саводнокии иттилоотй ва салоҳият мебошанд, ки аз ҷиҳати фарогирии худ ҷолибанд.

Ҳангоми ташкили чунин ҳафта нақшаҳои муаллим, роҳбари синф ва омӯзгори таълими иловагӣ ба ҳам оварда мешаванд. Дар давоми 7-10 рӯз, дар мавзӯи додашуда мавод ҷамъоварӣ карда мешавад. Бо ҷамъ гардидан маълумот ҳамаи хонандагон дар дарс ё берун аз дарс бо он шинос мешаванд. Ва чунин ҳафта ё бо машғулиятҳои беруназисинфӣ, ё бо истеҳсоли маҳсулоте, ки тамоми корҳои қаблиро ҷамъбаст мекунад, ба анҷом мерасад. Мавзӯҳои чунин ҳафтаҳо ба нақшай тақвимии фанҳо ё ба нақшай кори таълими мувофиқанд. Дар ҷараёни татбиқи ин ғоя, ҳам аз ҷониби муаллим ва ҳам аз ҷониби хонандагон корҳои зиёде ба анҷом мерасанд. Дар зер намунаи банақшагирий ва дар мактаб гузаронидани як ҳафтаи мавзӯй/фандӣ бахшида ба мавзӯи Илмҳои дақиқ оварда шудааст.

Тартиби тақрибии гузаронидани ҳафтаи мавзӯй чунин аст.

Марҳилаи омодагӣ: таҳияи презентатсияҳои мавзӯй.

Душанбе. Ифтитоҳи ҳафтаи фандӣ. Намоишгоҳи дастовардҳои донишомӯзон дар соҳаи илмҳои дақиқ.

Сешанбе. Чорабинии боз (кушода) аз фандӣ математика (викторинаи математикий).

Чоршанбе. Соати тавғиқ ин сайёҳат ба ҷаҳони илми математик ва физика мебошад.

Панҷшанбе. Қатори математикий як бозии зеҳнӣ аз фандӣ математика ва физика аст.

Ҷумъа. КВН-и математикий.

Шанбе. Озмуни барномасозии компьютерӣ.

Душанбе. Ҷамъбасти натиҷаҳои ҳафтаи илмҳои дақиқ.

Ҳангоми омода кардани чорабиниҳо ва таҳияи супоришиҳои эҷодӣ бояд ҳатман ҳусусиятҳои синнусолии хонандагонон ба назар гирифта шаванд, ҳар як чорабинӣ бояд ба ҳалли вазифаҳои гузошташуда равона карда шавад.

Мавзӯи ҳафтаро муаллим муайян мекунад. Дар ин ҷо маҳорати ташкилотчиӣ, тафаккури қасбӣ доштани ӯ, қобилияти ба ғояҳо ва лоиҳаҳои нав ҷалб карда тавонистани омӯзгор зоҳир мешавад. Зимни ҷалби моҳиронаи қӯдакон ба ин раванд, онҳо бояд ниёз ба ҷустуҷӯи иттилооти нав, ҳоҳиши мубодилаи ин маълумот ба дигаронро эҳсос кунанд. Дар ин ҳолат, омӯзгор барои баланд бардоштани боварии қӯдакон ба худ, аз истифодаи намудани нерӯи эҷодии ҳар як қӯдак ва дар колектив ҳамчун як шаҳсияти алоҳида ва беназир ҷойгир кардани ӯ кор мегирад. Дар қӯдак бошад, қобилияти арзёбии зарурати ҷустуҷӯ ва пешниҳоди иттилоот ва маълумоти нав инкишоф мейёбад.

Хонандагон маълумотро ҷамъоварӣ ва коркард мекунанд. Қӯдакон истифодаи сарчашмаҳои гуногуни иттилоотро меомӯзанд, муайян мекунанд, ки истифодаи қадоме аз онҳо барои ин ё он навъи иттилоот самараноктар аст. Дар ин марҳила, ҳиссаи кори мустақилонаи хонандагон бузург аст. Муаллим қӯдаконро танҳо бо манбаъҳои

иттилоот (маълумотномаҳо, энсиклопедияҳо, шабакаи ҷаҳонии Интернет, таҷриба ва мушоҳидаҳои худ) шинос мекунад ва онҳоро ба ҷустуҷӯи роҳи зарурӣ ҳидоят мекунад. Ҳонандагон малакаҳои ташкили кори илмии меҳнатро аз худ мекунанд, дар онҳо қобилияти истифодаи технологияҳои иттилоотио коммуникатсионӣ ташаккул мейбад. Ба ин кор ҷалб намудани падару модарон хеле муҳим аст.

Маълумоти ҷамъоваришуда ва коркардшуда аз ҷониби ҳонандагон дар шакли ҳисобот (хабар, баромад) ё презентасияи компьютерӣ пешниҳод мегардад. Ҳангоми ороиши мавод қобилиятҳои инфириодӣ, таҳайюлӣ ва ихтироъкории қӯдакон зоҳир мешаванд. Дар онҳо қобилияти эҷоди объектҳои иттилоотӣ ташаккул мейбад.

Иттилооти омодашуда ба тамоми синф пешкаш мегардад. Салоҳияти иттилоотии ҳонандагон ташаккул ёфта, малакаҳои нутқи оммавӣ рушд мекунанд. Қӯдакон ба маълумоти худашон омодакарда баҳо додан ва онро бо маълумоти таҳиякардаи ҳамсинфонашон муқоиса карданро меомӯзанд. Натиҷаи ҳафтаи мавзӯй боиси гузаронидани ҷорабинӣ барои эҷоди як маҳсули умумӣ (лоиҳа) ё як ҷорабинии беруназсинфии дорои ҳусусияти таълимӣ ва маърифатӣ шуда метавонад. Масалан, гузаронидани экскурсияи мавзӯй, омода кардани маҷмӯаи очеркҳо, намоишгоҳи корҳои эҷодӣ.

Маълум аст, ки ҳафтаҳои мавзӯй барои кор бо ҳонандагонони фаъол, боақлу ҳушманд, ки ниёзи дарёфти маълумоти иловагӣ дар мавзӯҳои омӯхташавандаро доранд, заминаи хуб фароҳам меоранд. Баъзеи онҳо ташабbus нишон дода мустақилона барои дарсҳои илмҳои дақиқ, ҳониши бадеӣ, корҳои беруназсинфӣ иттилоот омода карданд. Паёмҳое, ки дар шакли презентасияи компьютерӣ ё ҳисботи матнӣ таҳия шудаанд, дорои маълумоти иловагӣ ба мавзӯи дарс, мавзӯи соати дарсӣ мебошанд, ки аксар вақт бо таҷрибаи шахсӣ ва таассуроти шахсӣ алоқаманд ҳастанд.

Ҳамин тарик, дар раванди таълим ҳунар ва малакаҳои салоҳияти иттилоотӣ ба даст оварда мешаванд, ки дар онҳо се сатҳро дидан мумкин аст:

- саводнокии функционалиӣ барои кор бо иттилооти гуногун, содатарин пешниҳоди иттилоот, гурӯҳбандии иттилоот;
- интихоб ва тағсири иттилоот, муқоисаи иттилоот, таҳдили манбаъҳои зарурии иттилоот барои ҷустуҷӯ;
- дарки имкониятҳои оптимальӣ ва тағийирёбандай ҷустуҷӯ, тасфияи иттилоот, интихоби усул ва равиши ҷустуҷӯи иттилоот, васеъ кардани манбаъҳои иттилоотӣ, манбаъҳои аҳбори омма, адабиёт, равшан кардани иттилоот барои сода кардани дарки он, ҷараҳои ҳифзи иттилоот.

Дар рафти хулоса кардани гуфтаҳои боло, маълум мегардад, ки натиҷаи муҳимтарини дар ҷараёни таълим бадастовардашуда, ин ба даст овардани салоҳияти иттилоотӣ мебошад, ки он ба малакаҳои ҷустуҷӯи мустақилона, интихоб, таҳдил ва пешниҳод кардани маълумот, моделсозии равандҳо ва ашё, ҳолатҳоро дар бар мегирад.

Вазифаи ташаккули саводнокии иттилооотй ва салоҳияти хонандагонро муаллимоне бомуваффақият ҳал карда метавонанд, ки муносибати салоҳиятмандонаро дар таълим ва тарбия истифода мебаранд, саводнокии иттилоотии худро доимо такмил медиҳанд, технологияҳои мусирини иттилооотй ва коммуникатсиониро азхуд меқунанд.

Вазифаи муаллим иборат аз он аст, ки кӯдаконро ба омӯзиш, фикр кардан, роҳи ҳалли нав пайдо намудан ва ояндаи худро сохтан ҳидоят кунад!